

PAWEŁ MALENDOWICZ

Kwestie migracji ludności oraz Polonii i Polaków poza granicami kraju w dokumentach programowych Prawa i Sprawiedliwości, Ligi Polskich Rodzin oraz Samoobrony RP

Przedmiotem publikacji jest kwestia zewnętrznych migracji ludności, jako element dokumentów programowych¹ Prawa i Sprawiedliwości, Ligi Polskich Rodzin i Samoobrony RP. Migracje rozumiane są jako przemieszczanie się związane ze zmianami stałymi lub czasowymi miejsca przebywania. Celem artykułu jest usystematyzowanie koncepcji wymienionych ugrupowań politycznych wobec problemów związanych z masowymi wyjazdami Polaków poza granice kraju ojczystego, kwestii dotyczących życia Polaków lub osób pochodzenia polskiego na obczyźnie i ewentualnych repatriacji i reemigracji. Hipotezą badawczą jest twierdzenie, że polskie ugrupowania polityczne, dla których idea narodu stanowi istotny element programowy, silnie akcentowały w swych dokumentach kwestię jedności narodowej, wysuwając przy tym liczne plany włączenia Polonii w nurt życia społecznego i politycznego w kraju, zapobiegania emigracji młodych Polaków i powrotu do ojczyzny osób od lat zamieszkujących kraje za wschodnią granicą Polski. Okresem badawczym są pierwsze lata XXI wieku. Wówczas kwestia emigracji została podjęta na nowo przez środki masowego przekazu oraz polityków, wpłynęła także na funkcjonowanie niektórych gałęzi gospodarki, a związana była bezpośrednio z masowymi wyjazdami Polaków do innych państw Unii Europejskiej. To z kolei przyczyniło się do uaktualnienia kwestii związanych z funkcjonowaniem Polaków poza krajem, całego środowiska polonijnego w sensie grup społecznych i organizacji polonijnych oraz materialnego bytu tych, którzy od lat żyją za wschodnią granicą Rzeczypospolitej. Źródłem badawczym były dokumenty programowe trzech ugrupowań politycznych: Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Liga Polskich Rodzin (LPR) i Samoobrona RP. Wybór tych ugrupowań do niżej przedstawionej analizy podyktowany był tym, że one właśnie, po 2005 roku tworzyły koalicję parlamentarną i rządową, posiadały możliwość i in-

¹ W cytowanych tekstach nie uwzględniono pogrubiń i podkreśleń.

strumenty do realizowania swoich programów politycznych, także w kwestii migracji ludności oraz Polonii i Polaków poza granicami kraju.

Partia Prawo i Sprawiedliwość powstała w 2001 roku. Główną rolę odgrywali w niej jej prezesi, najpierw Lech Kaczyński, następnie Jarosław Kaczyński. Znacząca część członków PiS wcześniej należała m.in. do Porozumienia Centrum, Ruchu Odbudowy Polski i Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego.

W słowach programu z 2005 roku, dla członków PiS „podstawowym przeświadczeniem, z którego wynikają w ten czy inny sposób wszystkie pozostałe, jest mocne przekonanie o tym, że Polska jest wartością, że warto być Polakiem i trzeba uczynić wszystko, by nasz naród rozwijał się, by wnosił coraz więcej do wspólnego europejskiego dorobku, by istniało niepodległe Państwo Polskie, w którym w środku Europy żyją w poczuciu bezpieczeństwa szczęśliwi ludzie”². Z takiej pozycji została podjęta przez PiS krytyka zastanej rzeczywistości społecznej i politycznej.

Partia ta wskazywała na wysokie, bo sięgające 18%, bezrobocie w Polsce oraz na nieskuteczność działań dotychczasowych rządów na rzecz jego zmniejszenia i przeciwdziałania dalszemu wzrostowi liczby osób pozostających bez pracy. To natomiast w połączeniu z kryzysem systemu finansów publicznych spowodować miało stosowanie coraz bardziej restrykcyjnych zasad przyznawania świadczeń na rzecz bezrobotnych i poszerzenie sfery wykluczenia społecznego. Według PiS skutkiem takich zjawisk może być pogłębiająca się apatia społeczna i utrata nadziei na lepsze życie w kraju. Inną konsekwencją tego kryzysu w opinii PiS to masowa emigracja młodych, wysokiej klasy specjalistów z różnych dziedzin. Autorzy programu PiS dowodzili, że bez przemyślanej, długofalowej polityki przeciwdziałania bezrobociu oraz bez stworzenia systemu zachęt dla przedsiębiorców do inwestowania i zatrudniania nowych pracowników, nie dojdzie do poprawy sytuacji na rynku pracy³.

Wysokie bezrobocie i brak perspektyw na lepsze życie w przyszłości stanowiły jeden z czynników wypychających młodych ludzi do czasowej lub stałej emigracji do innych krajów. Czynnikiem zachęcającym do emigrowania była alternatywna propozycja wysuwana przez niektóre kraje Unii Europejskiej dla Polaków poszukujących zatrudnienia w tych krajach oraz dłuższego, w perspektywie czasowej, pobytu poza ojczyzną. Ta alternatywna propozycja miała mieć pozytywny wymiar ekonomiczny dla funkcjonowania gospodarek krajów docelowych dla emigrantów z Polski i negatywny w dłuższym czasie dla gospodarki polskiej. Uwagę na to zwróciło PiS w następujących słowach: „Mamy również do czynienia z negatywnym bilansem migracyjnym, co pogłębia zagrożenia dla narodu i państwa. Postępuje «drenaż mózgów». Coraz więcej najzdolniejszych Polaków emigruje w poszukiwaniu lepiej płatnej pracy czy zawodowej samorealizacji. Zaczyna się też drugi proces – wyjazdów z kraju osób wykształconych w ostat-

² Prawo i Sprawiedliwość, *Program 2005, IV Rzeczpospolita Sprawiedliwość dla wszystkich*, s. 4, <http://www.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=3>, aktualizacja 3 lipca 2006 r.

³ *Ibidem*, s. 55–56.

nich latach oraz specjalistów z różnych zawodów. Sprzyja temu otworzenie granic po wejściu Polski do Unii Europejskiej. «Stare» państwa unijne będą w dłuższej perspektywie starały się przyciągać młodych ludzi z nowych państw członkowskich, by ci pracowali na utrzymanie ich kosztownych systemów emerytalnych i zdrowotnych. W ten sposób poza krajem znajdują się nie tylko najzdolniejsi, ale także najbardziej dynamiczni i przedsiębiorczy Polacy. Naruszenie ciągłości pokoleniowej grozi załamaniem się naszego systemu emerytalnego oraz systemu świadczeń zdrowotnych, a w połączeniu z innymi czynnikami grozi krachem finansów publicznych. Ten zaś z kolei oznaczałby drastyczne zmniejszenie wydatków na cele społeczne, dramatyczne obniżenie poziomu życia większości Polaków i, w konsekwencji, regres cywilizacyjny naszego kraju⁴.

Dokonana w programie PiS analiza czynników demograficznych wpływających na gospodarkę Polski, a także negatywne skutki prowadzonej przez kilkanaście lat transformacji ustrojowej polityki społeczno-gospodarczej, przedstawiane były w ścisłym powiązaniu argumentacji o charakterze ekonomicznym z argumentacją silnie ideologiczną. W przemieszaniu elementów ekonomicznych i ideologicznych PiS wskazywało następujące przyczyny krytyki zastanej rzeczywistości, które pośrednio wiążą się z przyczynami emigracji młodych Polaków:

1. Odziedziczony po PRL nieskuteczny i skostniały aparat państwowy, skorpumpowany i niezdekomunizowany.

2. Kryzys wartości związany z poczuciem przynależności narodowej, w tym kryzys polskiej szkoły jako przekazicielki wartości, wiedzy i tradycji konstytuujących świadomość narodową.

3. Załamanie demograficzne.

4. Utrzymywanie dotychczasowego kierunku polityki społeczno-gospodarczej i jej skutków, w tym bardzo dużego bezrobocia i wiążącego się z nimi kryzysu rodziny (zagrożeniem dla PiS jest teza, że „cała Polska może stać się głęboką europejską prowincją”)⁵.

Supremacja roli państwa w kształtowaniu postaw młodych ludzi oraz dokonanie swoistego mixu programowych elementów gospodarczych i aksjologicznych, wiara w ducha narodu, ukształtowanie zachowań patriotycznych i nacechowanych wartościami religijnymi, ponadczasowymi, pomijającymi przejściowe trudności w teraźniejszym, materialnym bycie, znalazła odzwierciedlenie w programie PiS: „Wierzmy, że takie słowa jak Ojczyzna, Polska, Polacy, bliźni, godność osoby ludzkiej dla większości z nas nie są tylko pustymi dźwiękami. Wierzmy w odrodzenie poczucia wspólnoty oraz ducha solidarności społecznej i chrześcijańskiej miłości bliźniego. Stąd pokładamy nadzieję, że Polacy zaakceptują naszą ideę nowej umowy społecznej, że będą chcieli zachować *duchowe dziedzictwo, któremu na imię Polska*. Dlatego wierzymy, że IV Rzeczpospolita, Polska nowej umowy społecznej, będzie Polską, w której wszyscy będziemy mo-

⁴ Ibidem, s. 9–10.

⁵ Ibidem, s. 10.

gli godnie żyć, będziemy chcieli rodzić i wychowywać dzieci, z której młodzi Polacy nie będą pragnęli emigrować za chlebem, a ci, którzy wyjechali, będą chcieli powrócić”⁶.

Partia szukała jednakże możliwości dla czerpania korzyści z procesu integracji europejskiej i wykorzystywania wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego i naukowego państw zachodniej Europy. Dla PiS integracja Polski z Unią otworzyła nowe perspektywy dla zdobywania i poszerzania wykształcenia za granicą. Partia proponowała utworzenie dla najzdolniejszych absolwentów szkół średnich stypendiów rządowych na najlepszych zagranicznych uczelniach. Otrzymanie takich stypendiów uzależniała jednak od zobowiązania stypendystów do powrotu do Polski i pracy dla kraju przez określony czas⁷.

W programie PiS sporo uwagi poświęcono sprawom Polonii i trosce o nią. Szczególne miejsce w programie miało zapewnienie godnych warunków rozwoju i pielęgnowania tożsamości narodowej mniejszości polskiej za granicą, głównie na Białorusi. Partia dążyła do opracowania i wprowadzenia w życie kompleksowego programu współpracy z Polonią i Polakami spoza granic kraju. Zapewniała o podjęciu działań zmierzających do poszanowania zabytków kultury polskiej znajdujących się na Litwie, Białorusi i Ukrainie. Polityka polonijna powinna zdaniem PiS zostać podporządkowana jednolitemu programowi działań i realizowana powinna być we współpracy instytucji rządowych i pozarządowych⁸.

Polityka ta determinowana była nie tylko dążeniem do wzrostu poziomu materialnego bytu Polonii, ale i czynnikami mającymi swe źródło w podstawach ideologicznych, które legły u źródeł programu PiS. Problem pielęgnowania tożsamości narodowej i dbałości o dorobek polskiej kultury znajdujący się poza granicami państwa polskiego, stanowiły punkt wyjścia w rozpatrywaniu spraw związanych z Polonią i Polakami z zagranicy.

Przejawem tego była koncepcja „nowoczesnej polityki historycznej” sformułowanej przez PiS. Posiadała ona również swój wymiar zewnętrzny, który miał obejmować wszelkie działania mające na celu popularyzację szczególnie istotnych faktów z dziejów Polski poza granicami kraju. Jedną z przyczyn stworzenia takiej koncepcji było przeświadczenie o tym, że Polska odegrała wyjątkową rolę w najnowszej historii zmagania ze zbrodniczymi systemami totalitarnymi, a obecnie dochodziło do relatywizacji odpowiedzialności za wywołanie II wojny światowej i zbrodnie wojenne. Poza „polską polityką historyczną” program PiS zakładał rozwój dyplomacji kulturalnej. Objęła ona kwestię promocji polskiej kultury za granicą, która miała być według PiS skutecznym narzędziem budowy atrakcyjnego wizerunku Polski w świecie i ważną wizytówką państwa. Właściwa promocja miała służyć podnoszeniu poziomu cywilizacyjnego, potencjału gospodarczego i atrakcyjności turystycznej kraju. Działania w tym zakresie miały wzmocnić pozycję Polski na arenie międzynarodowej. Priorytetowymi obszara-

⁶ Ibidem, s. 13.

⁷ Ibidem, s. 102.

⁸ Ibidem, s. 50.

mi zainteresowań powinny być państwa Unii Europejskiej, kraje, z którymi Polskę łączy dziedzictwo I Rzeczypospolitej oraz Stany Zjednoczone. Kultura miała stać się polskim towarem eksportowym. Należało przy tym wykorzystać zagraniczną renomę polskich twórców i artystów, czy choćby fascynację Fryderykiem Chopinem na Dalekim Wschodzie. Partia zapewniała o wsparciu przekładów na języki obce dzieł literatury pięknej i wybitnych osiągnięć polskiej humanistyki. I co ważne: kulturalne przedsięwzięcia poza granicami kraju miały służyć nie tylko promocji Polski wśród cudzoziemców, ale także odnowieniu i wzmocnieniu więzi z Polonią⁹.

Wzmocnienie kulturalnej obecności Polski na Wschodzie miał wspierać Fundusz Dobrego Sąsiedztwa. To instytucja zajmująca się wspieraniem inicjatyw społecznych, naukowych i edukacyjnych na Białorusi i Ukrainie. Zadaniem Funduszu miała być realizacja wieloletniego programu stypendialnego dla studentów i doktorantów z tych krajów oraz stałego, szeroko zakrojonego programu wymiany skierowanego do uczniów liceów. Program PiS przewidywał przywrócenie instytucji specjalnego pełnomocnika do spraw ochrony polskiego dziedzictwa za granicą w randze podsekretarza stanu¹⁰.

Kwestia migracji ludności i życia Polonii objęła także problematykę bezpieczeństwa narodowego w aspekcie kształtowania stosunków polsko-amerykańskich. Rola strategicznego partnera, jakim były Stany Zjednoczone w programie PiS, nie była ujmowana w oderwaniu od spraw Polonii: „Fundamentem naszego strategicznego partnerstwa są wzajemne interesy, a silna Polonia amerykańska wzmacnia nasze więzi. Poparcie polityki USA w walce z międzynarodowym terroryzmem i zaangażowanie polskich sił w Iraku, poza strukturami Sojuszu Atlantyckiego, jest dowodem uprzywilejowanych, bilateralnych więzi sojuszniczych, łączących nasz kraj ze Stanami Zjednoczonymi. Będziemy dążyć do tego, aby nabrały one formalnego i pogłębionego charakteru wzorem państw, które łączą z USA dwustronne umowy określające sojusznicze zobowiązania. Będziemy także działać na rzecz zwiększenia korzystnego obrotu handlowego oraz zniesienia obowiązku wizowego dla Polaków”¹¹.

Zarówno kwestia zaangażowania polskich sił zbrojnych w Iraku, jak i zniesienia obowiązku wizowego dla Polaków, były problemami nader często poruszonymi w polityce polskiej oraz w stosunkach polsko-amerykańskich. Tu jednak mamy do czynienia ze zjawiskiem nierównomiernego rozkładania akcentów w sprawie opuszczenia kraju w kierunku innych państw Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych. Niewątpliwie zniesienie wiz do USA może znacząco przyczynić się do wzrostu mobilności ludności i nasilenia zamiarów dotyczących wyjazdu do tego państwa. Tymczasem problem otwarcia granic przez niektóre państwa Unii Europejskiej zyskał pozytywny odbiór w propagandzie PiS, przy jednoczesnym wyrażaniu nadziei rychłego powrotu do ojczyzny Polaków wru-

⁹ Ibidem, s. 110–111.

¹⁰ Ibidem, s. 111.

¹¹ Ibidem, s. 40.

szających „za chlebem” lub „realizacją oczekiwań lepszego życia”. W przypadku zniesienia obowiązku wizowego dla Polaków udających się do Stanów Zjednoczonych podobny dylemat właściwie nie zaistniał, choć wielce prawdopodobnym jest pojawienie się takiegoż dylematu ideowego po rzeczywistym zniesieniu wiz i ewentualnym zaistnieniu zjawiska masowej emigracji, tym razem do Ameryki Północnej.

PiS było również zainteresowane międzynarodową współpracą w dziedzinie wewnętrznego bezpieczeństwa, zwalczania przestępczości zorganizowanej i przeciwdziałania niekontrolowanej migracji. Jednocześnie partia zmierzała do uzyskania pomocy pozostałych krajów członkowskich Unii Europejskiej w zabezpieczeniu granicy wschodniej i w przeciwdziałaniu zjawiskom zorganizowanej przestępczości oraz niekontrolowanej migracji. Miał to być niezbędny warunek dla stworzenia jednolitego obszaru bezpieczeństwa wewnątrz Unii i pełnej integracji „nowych” i „starych” państw członkowskich¹².

Problematyka migracji oraz życia Polonii i Polaków poza granicami kraju stanowiła element zainteresowania dla Ligi Polskich Rodzin. LPR powstała w 2001 roku. Jej geneza tkwi m.in. w takich ugrupowaniach, jak: Stronnictwo Narodowe czy Ruch Katolicko-Narodowy. Prezesem Zarządu Głównego LPR był Roman Giertych.

LPR w czterech punktach zawarła swoje stanowisko wobec Polaków żyjących poza granicami ojczyzny:

1. „Polacy to jeden Naród, zarówno ten żyjący w Kraju, jak i żyjący na Obczyźnie. Dobro ich i ochrona praw za granicą winny być przedmiotem stałej troski władz państwowych.

2. Polacy żyjący za granicą winni mieć te same prawa wyborcze, co obywatele mieszkający w Ojczyźnie; uznajemy ich prawo do współdecydowania w sprawach Polski.

3. Należy zacieśnić więzi społeczne, naukowe, gospodarcze i kulturalne z Polonią i uczynić z polskich środowisk emigracyjnych ośrodki czynnie zaangażowane w szybki rozwój Polski oraz promocję jej interesów w świecie.

4. Polacy na Wschodzie chcący wrócić do Ojczyzny winni mieć tę możliwość; winni aktywnie włączyć się w rozwój kraju”¹³.

Z analizy powyższego tekstu wynika przede wszystkim postulowana równość społeczna i polityczna dla Polaków mieszkających w kraju i tych żyjących poza jego granicami. Pierwsze punkty wskazują na zamierzone przemieszanie

¹² Ibidem, s. 36–37.

¹³ *SKRÓT PROGRAMU GOSPODARCZEGO trwałego rozwoju, wykorzystującego naukę, wiedzę oraz zasoby przyrodnicze, zmierzającego do samowystarczalności kraju DLA NIEPODLEGŁEJ POLSKI oraz SUWERENNEGO NARODU POLSKIEGO, LIGA POLSKICH RODZIN*. Warszawa – Kraków, kwiecień 2003. Autorami Programu Gospodarczego Ligi Polskich Rodzin oraz tego Skrótu są: prof. Jacek Zimny, prof. Juliusz Sokołowski, prof. Stefan Kurowski, dr Janusz Szewczak, płk. Ryszard Chwastek, dr Dariusz Grabowski, mgr Kazimierz Kujda, mgr Waldemar Milewicz, dr Józef Żyżyński. Zespół pracował pod kierownictwem Przewodniczącego Rady Politycznej LPR Zygmunta Wrzodaka, s. 8, <http://lpr.pl/?sr=lista&dz=download&id=7>, aktualizacja 3 lipca 2006 r.

elementów związanych rozumieniem suwerenności narodu z czynnikiem władzy państwowej. Wskazuje się na prawa wyborcze i prawo Polaków z zagranicy do wpływania na los kraju, przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony ich praw i troski o ich dobro. Państwo polskie w myśl programu LPR ma jednak prawo oczekiwać od Polonii zaangażowania w działania na rzecz kraju. Rolą władzy państwowej jest zatem uczynienie z polskich środowisk emigracyjnych ośrodków wpływających na rozwój Polski i organizujących promocję polskich interesów w świecie. Poza równością w traktowaniu ich pod względem społecznym i politycznym, LPR nie proponowała im nic w zamian. Zmuszać to mogło środowiska emigracyjne do aktywności na rzecz kraju pochodzenia, przy jednoczesnej konieczności zapewnienia sobie bytu w kraju osiedlenia w zgodzie z jego prawem i zasadami współżycia społecznego tam obowiązującymi. LPR wskazywała jednak na możliwość powrotu do ojczyzny osób, które miałyby taki zamiar. Nakazała im przy tym włączenie się w rozwój kraju. Taki postulat poddaje w wątpliwość realne możliwości osiedlenia się w rodzimym państwie tych, którzy chcieliby pozostać apolityczni i nie mieliby zamiaru włączać się w krajowy nurt życia politycznego oraz tych, którzy nie wykazywaliby predyspozycji do samodzielnej działalności gospodarczej. Jednak rozwój kraju to nie tylko sfera gospodarcza, ale zgodnie z postulatami LPR, to także dbałość o rozwijanie kultury, upowszechnianie wiedzy o narodzie i jego historii oraz działania na rzecz rozwijania tożsamości narodowej. Włączenie się w rozwój kraju mogłoby mieć wymiar pracy dla siebie, ale zawsze przy uwzględnieniu szerszego jej aspektu, w postaci pracy dla kraju. Programowy dokument LPR nie uwzględnia możliwości powrotu do Polski emigrantów z rozwiniętych państw Zachodu. Nie znaczy to, że takich możliwości nie posiadali. Sferę tę zostawia się im samym. Stwarza to możliwość dokonania przypuszczenia, że albo Polonia i Polacy z państw Europy Zachodniej i Ameryki Północnej nie będą wyrażali zamiaru powrotu do kraju swych przodków, albo też, jeżeli zamiar taki wykażą, będą musieli radzić sobie sami, a ich zasoby finansowe wystarczą na zagwarantowanie sobie dostatniego życia w Polsce.

LPR wskazywała, że „Wszelka działalność organów Państwa, polityka wewnętrzna jak i zagraniczna, mają służyć przede wszystkim dobru Narodu Polskiego, a nie dogmatowi globalizacji i unifikacji międzynarodowej”. Proponowała zasadniczą przebudowę struktur państwowych, gospodarczych i społecznych w celu wzmocnienia Państwa, poprawy stanu jego bezpieczeństwa oraz dobrobytu Polaków. Jednocześnie członkowie LPR uważali za słuszne i konieczne „naprawienie ogromnych szkód wyrządzonych Polsce i Narodowi, spowodowanych złym rządzeniem, wyprzedażą majątku narodowego, niespotykaną od czasów II wojny światowej degradacją Państwa w ostatnim okresie, zwanym «transformacją ustrojową»”. Partia ta zapewniała, że spowoduje, iż „polityka Państwa doprowadzi w krótkim czasie do zniwelowania różnic w poziomie wykształcenia, zatrudnienia, warunków życia i godnej starości, rozwoju duchowego i materialnego Narodu – zwiększając istotnie standardy cywilizacyjne Polski”¹⁴.

¹⁴ Ibidem, s. 4.

Problematyka migracji ludności, jak i życia Polonii i Polaków poza granicami kraju traktowana była przez pryzmat definiowania pojęcia „narodu”. Naród dla LPR to wszyscy Polacy niezależnie od miejsca zamieszkania. Propaganda partii wiele miejsca poświęcała kwestiom powrotu młodych ludzi do kraju i zapobiegania ich wyjazdowi do innych państw „za chlebem” lub w celu realizacji potrzeb życiowych, głównie o charakterze bytowym. Zachęcić Polaków do pozostania w ojczyźnie miały dwa podstawowe czynniki: 1. wprowadzanie udogodnień socjalnych dla młodych osób (aktywna polityka państwa w gospodarce, aktywna polityka państwa w zakresie pomocy socjalnej, ukierunkowanie wydatków państwowych na działalność wewnętrzną, a nie, dla przykładu zaangażowanie się w konflikty zbrojne i wojny na świecie) oraz 2. działania władz państwowych w zakresie rozbudzania i utrwalania świadomości narodowej, tożsamości z narodową kulturą i historią, z własnym narodem i państwem, także kreowanie wizerunku Polaka jako człowieka silnego, patrioty, religijnego, pracowitego, realizującego w praktyce właściwy i pożądaný model życia rodzinnego.

Samoobrona RP to kolejna partia, która w swoim Programie Społeczno-Gospodarczym z 2003 roku podjęła problem migracji ludności oraz Polonii i Polaków poza granicami kraju. Samoobrona powstała w 1992 roku. Działała jako Przymierze Samoobrona oraz Samoobrona Andrzeja Leppera. Przewodniczącym partii od początku jej istnienia był Andrzej Lepper.

W podobny sposób do analizowanych wyżej dokumentów, problematykę emigracji ujmował program Samoobrony: „Emigracja i Polonia są częścią Polski. Trzecia Rzeczpospolita powinna być dobrą matką dla wszystkich swoich dzieci – Polaków rozsianych po całym świecie, a jednocześnie winna liczyć na wsparcie ze strony Polonii”¹⁵.

Podkreślanie jedności Polaków, tych z kraju i tych spoza niego, było zatem elementem programowym także Samoobrony RP. To Trzecia Rzeczpospolita miała być „dobrą matką dla wszystkich swoich dzieci”. W ramach systemu politycznego, którego kształtowanie rozpoczęło się po 1989 roku, choć nader często krytykowanego przez członków i sympatyków tegoż ugrupowania, miała być budowana, lub odbudowywana jedność narodowa. I choć ogólne przesłanie tego postulatu jest zbieżne z elementami programowymi PiS, to jednak Samoobrona nie postulowała tu zmian radykalnych i dogłębnych o charakterze ustrojowym.

Samoobrona w Programie Społeczno-Gospodarczym podjęła próbę analizy przyczyn migracji ludności: „Znacząca część narodu polskiego mieszka poza aktualnymi granicami Rzeczypospolitej. Jest to efekt z jednej strony «emigracji za chlebem» z drugiej wychodźstwa politycznego, wreszcie przesuwania granic Rzeczypospolitej powodujących, że miliony rdzennych Polaków pozostało poza granicami państwa polskiego”¹⁶.

¹⁵ PROGRAM SPOŁECZNO-GOSPODARCZY, marzec 2003, Zatwierdzono: Prezydium Rady Krajowej Partii Samoobrona RP, Pod przedmową złożył podpis Przewodniczący Andrzej Lepper, <http://www.samoobrona.org.pl/pages/01.Program/index.php?document=/489.program.html>, aktualizacja 4 lipca 2006 r.

¹⁶ Ibidem.

Dla Samoobrony problematyka Polonii i Polaków żyjących poza krajem nie była kwestią ostatnich lat, związanych z masowymi wyjazdami szczególnie młodych ludzi do innych państw, w szczególności Unii Europejskiej. „Emigracja za chlebem”, zapewne również ta najnowsza, nasilająca się już w okresie, kiedy formułowany był program Samoobrony, była traktowana jako jeden z powodów wyjazdów poza granice kraju. Ale partia zwróciła uwagę także na kwestię wychodźstwa politycznego, a więc emigracji z przyczyn politycznych, spowodowanych zapewne rzeczywistością polityczną okresu powojennego, oraz na przesunięcie granic państwa polskiego po II wojnie światowej. Ta ostatnia przyczyna spowodowała wedle słów programu Samoobrony pozostanie poza granicami Polski milionów rdzennych Polaków.

W analizie problematyki migracji ludności Samoobrona odwołała się do słów Jana Pawła II: „Piękne i ważne słowa Ojca Świętego Jana Pawła II wygłoszone w przemówieniu do Polaków w Anglii na stadionie Crystal Palace w Londynie nakazują postrzegać rodaków poza granicami jako «Polskę poza Polską». Polacy urodzeni na obczyźnie, ale też ci, którzy opuścili kraj, są integralną częścią narodu polskiego”¹⁷. I tutaj powtórnie podjęto kwestię jedności narodu polskiego.

W programie tej partii znalazły się także elementy roszczeniowe kierowane wobec Polonii: „Emigracja, Polonia, Polacy na Wschodzie i Zachodzie to wielki, wciąż niewykorzystany potencjał intelektualny i gospodarczy. Trzeciej Rzeczypospolitej trzeba silnego polskiego lobby. Jej rdzeniem powinna być Polonia z całego świata”¹⁸. Ten postulat przedstawiony był w kontraście wobec traktowania Polonii w okresie przed 1989 rokiem: „Niestety w okresie PRL-u, ale także po części po 1989 roku, Polacy na obczyźnie traktowani byli po macoszemu. To należy zmienić – to musi się zmienić”¹⁹. Samoobrona postulowała też o to, aby wykorzystać liczebność Polaków na świecie, ich doświadczenie, kontakty i siłę ekonomiczną, aby w ten sposób włączyć ich do budowy silnej międzynarodowej pozycji Polski²⁰.

Ponownie podkreślając aspekt jedności narodowej wszystkich Polaków, Samoobrona apelowała o opiekę państwa nad Polakami żyjącymi na obczyźnie: „Konieczna jest intensyfikacja pomocy zwłaszcza dla polskich szkół, ośrodków kultury, kościołów i organizacji społecznych. Szczególną uwagę należy poświęcić współpracy z młodzieżą polonijną i krzewieniu języka polskiego, którym dziś na świecie posługuje się ok. 70 milionów ludzi”²¹. Członkowie Samoobrony słowami programu wyrażali niepokój spowodowany zmniejszeniem finansowej opieki państwa nad rodakami żyjącymi na Wschodzie. To, zdaniem Samoobrony, budzi uzasadnione obawy wielu obywateli Rzeczypospolitej oraz polskich rodzin²².

Najistotniejszym postulatem Samoobrony były jednak proponowane rozwiązania praktyczne. Choć były one ogólnikowe, to jednak istotne z punktu widze-

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

nia odmienności programowych z innymi partiami. Według Samoobrony RP „formalno-prawnym zagwarantowaniem należytych więzów między Polakami zamieszkałymi w kraju i poza granicami będzie uchwalenie przez Sejm RP «Karty Polaka», dającej możliwości osiedlenia się i pracy w rodzinnym kraju. Uważamy też, że należy w końcu zrealizować, uchwaloną przez Sejm ustawę o repatriacji, będącą moralnym zadośćuczynieniem dla naszych rodaków, którzy nie tylko w dalekim Kazachstanie wytrwali w polskości”²³.

Nader istotne były jednak proponowane przez Samoobronę rozwiązania w zakresie propagowania kultury i doceniania specyfiki kultury polskiej tworzonej na emigracji: „Zadbać należy też o kulturotwórczą rolę publicznej telewizji i radia, które korzystając ze środków obywateli RP w postaci abonamentu powinny w większym niż dotychczas stopniu promować i upowszechniać kulturę narodową i polskie dziedzictwo kulturowe. Dotyczy to również kultury polskiej tworzonej niegdyś i obecnie na emigracji”²⁴.

Dla polskich ugrupowań politycznych kwestia migracji ludności oraz Polonii i Polaków żyjących poza granicami kraju była jednym z wielu elementów programowych. Dla partii tworzących większość parlamentarną na początku drugiej połowy pierwszej dekady XXI wieku, kwestie te stanowiły żywy punkt zainteresowania. Polacy traktowani byli jako jedność narodowa. Najwięcej uwagi tej problematyce poświęciło ugrupowanie, które zwyciężyło w wyborach w 2005 roku – PiS. Stosunek tej partii do analizowanych zagadnień przesycony był deklarowanym głębokim patriotyzmem i troską o zachowanie i rozwój polskiej kultury, pamięci historycznej i żywotnych interesów kraju.

Niektóre ugrupowania, także i te, których programów nie analizowano powyżej, przeceniały rolę Polonii i Polaków mieszkających poza granicami kraju. W rzeczywistości ich rola w życiu społecznym państw, w których żyli nie była, poza nielicznymi wyjątkami, tak znacząca, aby wyraźnie i trwale wpływać na zabezpieczenie interesów państwa polskiego.

Uogólniając, ugrupowania polityczne, które w swych dokumentach podjęły problem emigracji Polaków do innych państw skupiały się na negatywnych aspektach tego zjawiska, przede wszystkim pod względem zachowania tożsamości narodowej, trwałości kultury czy zachowania narodowej ciągłości. PiS wspominał o negatywnych skutkach naruszenia ciągłości pokoleniowej i zagrożeniu załamaniem się polskiego systemu emerytalnego oraz systemu świadczeń zdrowotnych. Jest to jednak jeden z niewielu przykładów materialnego, gospodarczego ujęcia kwestii emigracji. Żadne z ugrupowań nie dostrzegło w dokumentach programowych ewentualnych innych wymiarów tego zjawiska związanych ze wzrostem zapotrzebowania na pracowników niektórych branż, spadkiem bezrobocia, czy wykorzystaniem po powrocie do kraju doświadczeń, nowych technologii i możliwością inwestycyjnego spożytkowania kwot pieniężnych.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.